

Hållbar utveckling

– vad är det?

En enkätstudie om barns tankar angående miljö, klimat och jordens framtid

Enligt aktuell, internationell forskning ser en majoritet av världens barn pessimistiskt på framtiden, framförallt vad det gäller miljön. Barnen tror bland annat att vi människor kommer att få uppleva allt fler extrema väderförhållanden, ökade problem med luftföroreningar och en allt mer förstörd natur (Holden, Joldoshaliev & Shamatov 2008, Huh 2008, Stife 2012). En minoritet av världens barn tror i motsats till de andra att människan kommer att lösa miljöproblemen med hjälp av modern teknik och att jorden faktiskt kan bli en renare plats att bo på jämfört med idag. Vilka tankar har svenska barn om jordens framtid? Hur tror de vår planet kommer att se ut? Känner de själva att de kan vara med och påverka? Har de en förståelse för begreppet hållbar utveckling? Forskningen inom detta område är mycket begränsad, speciellt för svenskt vidkommande där ytterst få studier gjorts. För att kunna möta barnen där de befinner sig och för att kunna hjälpa dem att skaffa sig en nyanserad bild av miljöfrågor och hållbar utveckling i allmänhet måste vuxenvärlden (föräldrar och lärare) försöka att förstå deras tankar. Barnen är nästa generations beslutsfattare och deras beslut kan i allra högsta grad påverka jordens

framtid. Därför är det viktigt att fler studier görs inom detta område.

I denna studie gjordes en enkätundersökning bland 30 elever i år 5. De fick skriftligt svara på fem öppna frågor rörande hållbar utveckling, miljöfrågor och möjligheten att själva kunna påverka. Svaren kodades och tematiserades. Resultatet visade att en bråkdel av eleverna kände till eller hade hört talas begreppet hållbar utveckling och endast tre av dem hade en någorlunda rimlig förklaring av innebörden. En majoritet av eleverna hade en positiv syn på framtiden och satte stor tilltro till tekniska lösningar. Alla kände att de på något vis kunde bidra till en bättre miljö genom att till exempel plocka skräp eller återvinna sopor. Sammanfattningsvis visar det sig att likheterna mellan elevernas svar i denna studie och de som tidigare gjorts är flera. Eleverna uppger liknande saker de kan göra för att påverka miljön och upplever ungefär samma miljöhot. Dock har en större andel av eleverna i denna studie en något mer positiv bild av jordens framtid än vad som framkommit i tidigare internationella studier.

Vad menar vi med hållbar utveckling?

Hållbar utveckling är ett begrepp som används i stor utsträckning inom en mångfald av områden, och betyder

dessutom olika saker för olika typer av människor (Robinson 2004). Vad menar vi egentligen när vi pratar om hållbar utveckling? Bärande principer för begreppet hållbar utveckling är att sociala, ekonomiska och miljömässiga förhållanden och processer integreras. Ett samhälle kan inte nå ekonomisk tillväxt om miljön förstörs eller om människor inte får utbildning eller vård. När arbete inom ett av de tre områdena leder till förbättringar inom ett av de andra områdena finns det goda förutsättningar för en hållbar utveckling (Björnloo 2011).

Under 1980-talet sammanställde Världskommission för miljö och utveckling på FN:s uppdrag Brundtlandskommissionen, en rapport vars syfte var att redogöra för sambanden mellan ekonomisk, social och miljömässig utveckling samt utarbeta förslag till långsiktiga lösningar inom dessa områden. I rapporten definieras hållbar utveckling som: "Development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs" (World Commission on Environment and Development 1987) Uttrycket anses vara myntat av den amerikanske miljövetaren och författaren Lester Brown som sedan i början av 1970-talet varit en aktiv debattör gällande miljöfrågor. Brown introducerade tankegångarna gällande att vi människor är tvungna att lämna det kortsiktiga tänkandet i miljöfrågorna för att jordens resurser ska räcka till oss alla (Brown 1981).

1992 fanns det cirka fyrtio olika definitioner av hållbar utveckling och antalet har stigit sedan dess (Torgersson 1990). De två som används mest är den från Brundtlandskommissionen som redo-

visades i förra stycket och följande som kommer från Caring for the Earth, en internationell organisation som verkar för att på vetenskaplig grund uthålligt utnyttja, skydda och bevara naturresurser: "Att förbättra kvaliteten hos mänskligt liv och samtidigt leva inom ramen för de stödjande ekosystemens bärkraft" (IUCN 1991).

I denna artikel använder jag mig av Brundtlandskommissionens tolkning av begreppet hållbar utveckling eftersom Skolverket (2012) använder den som definition, vilket gör att det är denna tolkning som ligger till grund för formuleringarna i skolans styrplaner och den tolkning eleverna möter.

Vad säger skolans styrdokument?

2011 skrevs den svenska skollagen om och ersatte den tidigare från 1985. Hållbar utveckling som begrepp förekommer inte i skollagen, varken i den nya eller i den från 1985, men i lagen från 1985 kan dock begreppets innebörd anas under paragraf fyra där det står att ett av syftena med utbildningen i den svenska skolan är att:

Verksamheten i skolan skall utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar. Var och en som verkar inom skolan skall främja aktning för varje människas egenvärde och respekt för vår gemensamma miljö (Sveriges riksdag, 1985)

Läser man därefter skollagen från 2011 kan man slå fast att begreppet "gemensamma miljö" tagits bort. "Utbildningen ska också förmedla och förankra respekt för

de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på” (Sveriges riksdag 2011). Därmed kan konstateras att miljö eller hållbar utveckling numera inte nämns någonstans i skollagen utan dessa begrepp återfinns endast i kurs- och ämnesplaner.

Under rubriken skolans värdegrund och uppdrag i Lgr 11 (Skolverket 2011) står det att skolans uppdrag är att främja lärande genom att i all undervisning ha ett övergripande perspektiv vad det gäller fyra olika områden; historiskt perspektiv, internationellt perspektiv, etiskt perspektiv och miljöperspektiv. Dessa perspektiv ska genomsyra all undervisning. Gällande miljöperspektiv står det följande:

Genom ett *miljöperspektiv* får de möjligheter både att ta ansvar för den miljö de själva direkt kan påverka och att skaffa sig ett personligt förhållningssätt till övergripande och globala miljöfrågor. Undervisningen ska belysa hur samhällets funktioner och vårt sätt att leva och arbeta kan anpassas för att skapa hållbar utveckling. (s.10)

I åtta av grundskolans obligatoriska ämnen (biologi, fysik, geografi, hemkunskap, kemi, samhällskunskap, slöjd och teknik) finns hållbar utveckling med i kursplanerna. Under rubriken syfte i kursplanen för geografi sammanfattas de fyra viktigaste förmågorna eleverna ska ges förutsättningar att utveckla inom ämnet och en av dessa anknyter till hållbar utveckling: ”värdera lösningar på olika miljö- och utvecklingsfrågor utifrån överväganden kring etik och hållbar utveckling” (s.160). Liknande

formuleringar återfinns i kursplanerna för övriga sju ämnen, antingen i ämnesbeskrivningen, i syftet eller under förmåga att utveckla i syftesdelen.

Då det kommer till bedömning av elevers kunskap återfinns även hållbar utveckling som ett av betygskriterierna och för att nå betyget E i geografi i år 6, vilket är det lägsta godkända betyget, krävs det att:

Eleven kan resonera kring frågor som rör hållbar utveckling och ger då *enkla och till viss del* underbyggda förslag på miljöetiska val och prioriteringar i vardagen. Dessutom för eleven resonemang om orsaker till och konsekvenser av ojämlika levnadsvillkor i världen och ger då *enkla och till viss del* underbyggda förslag på hur människors levnadsvillkor kan förbättras.(s.164)

Sammanfattningsvis kan konstateras att hållbar utveckling nämns på alla tre nivåer: i övergripande mål och riktlinjer, i kursplaner samt i kunskapskraven, men det ges i Lgr 11 ingen förklaring till vad begreppet innefattar eller hur det ska tolkas.

Tidigare forskning

Forskning om elevers uppfattningar om begreppet hållbar utveckling och dess innebörd är få till antalet, men i en internationell undersökning som gjordes bland 9142 yngre barn, i åldrarna 2 till 8 år från 28 olika länder i fem olika världsdelar ställdes frågan om de hade hört uttrycket hållbar utveckling och om de i så fall kunde förklara vad det stod för (OMEP 2010). I stort sett inget av barnen hade hört talas om det och kunde inte heller förklara vad

det var. Endast en pojke från Sverige kunde redogöra för begreppet. I Torbjörnssons (2011) licentiatuppsats om ungdomars attityder till hållbar utveckling beskriver han bland annat hur två av de tre pilotstudierna genomfördes med syfte att ta reda på hur bekanta barn och ungdomar är med uttrycket hållbar utveckling. I den första pilotstudien fick fyrtio elever i år 5 i uppdrag att hitta på kapitelrubriker till en bok med titeln ”Hållbar utveckling”. Det visade sig att eleverna var mycket ovana vid att använda begreppet och att endast ett fåtal kopplade begreppet till sociala, ekonomiska eller miljömässiga dimensioner. I den andra pilotstudien ombads elever i år 9 att svara på frågan om de hört talas om hållbar utveckling. 80% svarade nej.

Studier som gjorts i ett flertal länder i Europa så väl som i Sydamerika och Asien under 1990-talet angående barns (10–12 år) syn på framtiden i ett personligt, lokalt och globalt perspektiv visar att många vara optimistiska inför den egna framtiden, men betydligt mer pessimistiska vad det gäller den globala framtiden, inte minst vad det gäller miljön (Holden 2006, Eckersley 1997). Barnen menade att den globala uppvärmningen, föroreningarna och utrotandet av olika djurarter kommer att förvärras medan problemen med rasism och fattigdom kommer att minska (Barazza 1999). Britterna Hicks och Holden (2007) genomförde, en i stort sett identisk studie, två gånger med tio års mellanrum med syfte att undersöka barns tankar om framtiden. Den största skillnaden i resultatet var att barnen 2004 pratade om begreppet klimatförändringar, vilket inte förekom tio år tidigare. Det var även en större andel av barnen som trodde att miljöproblem skulle

öka jämfört med i den första studien som gjordes 1994.

Forskning som gjorts under 2000-talet visar på i stort sett samma resultat, barn och ungdomar ser mer pessimistiskt på den globala framtiden än på sin egna personliga framtid. När det gäller den globala framtiden är majoriteten av barnen, oavsett nationalitet, pessimistiska gällande jordens framtid (Holden *et al.* 2008, Huh 2008, Stife 2012). Mest pessimistiska är de amerikanska barnen där 76% uppger att de har en negativ bild av jordens framtid (Stife 2012). Framförallt tror barnen att det blir ökade problem med översvämningar, luftföroreningar, avverkning av skogar, utrotandet av djur samt med bilismen. En minoritet uppger att de är positiva gällande jordens framtid och menar att människan kommer att hitta lösningar till miljöproblemen. De sätter stor tilltro till modern teknik och ger exempel som alternativa bilbränslen, solceller och nya, ännu inte uppfunna tekniska lösningar.

De områden inom miljöproblematiken som barnen oroar sig över påverkas även av var i världen de bor. Till exempel uppger över hälften av barnen i en australiensisk studie att de oroar sig över att de kanske inte kommer att ha tillräckligt med vatten i framtiden (Tucci, Mitchell & Goddard 2007). De pakistanska barnen oroade sig över att föroreningen av vatten ska öka och leda till brist på rent dricksvatten samt att det förorenade vattnet ska sprida sjukdomar som orsakar epidemier. De var även oroliga för att klimatförändringarna ska leda till fler naturkatastrofer som tsunamis och jordbävningar (Dean 2008). För de koreanska barnen var den största oron naturkatastrofer som till exempel att

vattennivåerna i havet ska stiga och göra så att stora landmassor hamnar under vatten samt att luftföroreningar hotar människors liv och hälsa (Huh 2008).

I stort sett alla de tillfrågade barnen, i tidigare nämnda studier, kände att de på något vis själva kunde vara med och påverka och aktivt göra något för miljön. Oftast handlar det om vardagsnära saker som att inte slänga skräp i naturen, återvinna olika material, spara energi genom att till exempel släcka lampor och spara på vatten samt cykla eller gå till skolan istället för att åka bil.

Vad det gäller svenska studier av barns tankar om hållbar utveckling och framtiden finns det få studier gjorda. Energimyndigheten genomförde år 2009 en enkätundersökning om hur barn förhåller sig till klimatfrågan (Ojala 2010). Fokus i studien var vilka känslor barnen har inför klimatfrågan och hur de hanterar dessa samt hur dessa faktorer hänger samman med en känsla av att kunna påverka, psykologiskt välmående och uppgett miljövänligt beteende. Lite mer än hälften av de 293 barn som deltog i studien känner sig hoppfulla inför framtiden och tror att miljöproblematiken kommer att lösas. 19% tror däremot att jorden kommer att gå under till följd av klimatförändringarna. 44% upplever att de själva kan göra något för att påverka miljön, men i undersökningen framkommer det inte konkret vad de upplever att de kan göra.

En annan studie, som inte är helt representativ för svenska barn i allmänhet utan snarare av en minoritetsgrupp, gjordes bland tjugotvå samiska barn i åldern 9–12 år (Jonsson, Sarri & Alerby 2012). Barnen fick uttrycka sina tankar om framtiden med

hjälp av teckningar som de kommenterade. Det mönster som framkom visade att det var tre områden som oroade barnen; den ekonomiska framtiden, klimatförändringar och relationer till familj och natur. Barnen befarade att vår planet kommer att bli varmare och påverka renskötseln negativt då betesmarker försvinner och renen får svårt att överleva i ett allt varmare klimat. Detta medför även att det blir svårt att ekonomiskt klara sig enbart på renskötsel. Några av barnen såg miljöproblematiken i ett globalt perspektiv och uttryckte oro över utsläpp från fordon, torra och djurens utsatthet. De befarade att klimatförändringarna kommer att påverka deras möjligheter att leva ett traditionellt samiskt liv.

Sammanfattningsvis visar tidigare forskning att ytterst få barn och elever är bekanta med begreppet hållbar utveckling och kan som en följd av detta inte förklara vad det innebär. En majoritet av eleverna har en pessimistisk syn på jordens framtid och tror att miljöproblemen kommer att öka i framtiden. Elever anger olika slags miljöproblem de oroar sig för beroende på var i världen de bor. En minoritet av barnen har en positiv syn på jordens framtid och har stor tilltro till människans förmåga att lösa problemen med modern teknik. De allra flesta känner att de själva kan påverka genom enkla vardagshandlingar som att inte skräpa ner, spara energi och att återvinna material.

Metod

Enkät som undersökningsmetod har i jämförelse med intervjuer några fördelar. Den går snabbt att administrera, den kan nå många respondenter på samma gång och

kan relativt lätt anpassas efter respondenternas behov (Bryman 2009). Enligt Bryman (2009) är dock nackdelarna att uppföljningsfrågor är uteslutna, vissa frågor passar inte i en enkät och det finns en risk att man som forskare inte får med all information då alla frågor inte besvaras. Hay (2005) menar att det finns några principer som är viktiga då man gör en enkätstudie. Det handlar om att överväga datainsamlingsmetoden så att den är den mest lämpade för syftet. Hänsyn ska också tas till respondenternas förmåga att tolka och svara på frågorna samt att enkäten relaterar till den övergripande forskningsfrågan. Då respondenterna i denna studie var barn valde jag att endast ha ett fåtal frågor för att orken och motivationen att skriva inte skulle försvinna. Frågorna formulerades med avsikt att vara så tydliga och lättförståeliga som möjligt för att studien skulle ge svar på forskningsfrågan.

I denna enkät valde jag att ha öppna frågor eftersom det ger en möjlighet till individuella svar och ger respondenterna möjligheten att göra sina egna tolkningar, vilket kan berika undersökningen men också försvåra då det gäller kodningen (Bryman 2009). I två fall i denna enkät bestod frågorna av två delar, en där det var möjligt att svara ja eller nej på den första, men där eleverna i den andra frågan uppmanades att motivera sina svar.

Enkäten är genomförd i enlighet med Vetenskapsrådets rekommendationer (HSFR 1996) med krav på öppenhet, information, anonymitet och konfidentialitet. För att genomföra enkäten kontaktades mentorerna (klasslärarna) för år 5 på en kommunal skola i västra Sverige, vilka var positiva till att delta i studien.

Målsmännen kontaktades via mail där de fick information om syftet med studien. De tillfrågades om deras barn fick delta och uppmanades att höra av sig om de hade några frågor. De lämnade aktivt ett svar genom att maila mentorerna. Samtliga målsmän gav sitt godkännande. Klasslärarna ombads att läsa igenom enkätfrågorna för att se om de var lämpade för elever i år 5, vilket de ansågs vara. Då enkätundersökningen genomfördes informerades även eleverna om att det var frivilligt att delta men samtliga 30 elever (14 flickor och 16 pojkar) valde att delta. Innan enkäten delades ut lästes frågorna upp för att försäkra att alla eleverna förstod. Studien genomfördes under ordinarie skoltid i klassrummet och det fanns hela tiden flera vuxna att fråga om något upplevdes som oklart; dels mig som ansvarig för enkäten, men också minst en klasslärare. Ett fåtal elever utnyttjade möjligheten att fråga och då ville de framförallt få bekräftat att de uppfattat frågan korrekt. Enkäten bestod av fem öppna frågor och det tog mellan 20–30 minuter för eleverna att besvara enkäten. Undersökningen genomfördes i halvklass vilket innebär att jag var i klassen vid två olika tillfällen under samma dag.

Då enkäten var genomförd lästes svaren igenom, fråga för fråga, kodades och formulerades i olika teman. Dessa teman sammanföll med de frågeställningar som fanns i enkäten. Ett fåtal elevsvar passade in under ett annat tema än den aktuella frågan, vilket kan bero på att frågan miss-tolkats eller att eleven helt enkelt besvarat den aktuella frågan på fel rad. De olika svaren skrevs upp på post-it-lappar som sedan sorterades under respektive tema.

Detta fungerade bra då enkätstudien var relativt liten och svaren inte alltför omfattande. Jag har medvetet valt att inte titta på något genusperspektiv då det i detta fall inte var relevant för studien.

Resultat av enkätundersökningen

Elevernas svar på enkätfrågorna har delats upp i fem olika teman där varje tema anknyter till en fråga: hållbar utveckling, jordens framtid, människans påverkan, klimatfrågan och sin egen roll. Detta har gjorts för att förtydliga elevernas åsikter och göra det lätt för läsaren att få en överblick. De olika åsikterna förstärks genom elevcitat.

Hållbar utveckling

De resultat som framkom i enkäten visar att endast ett fåtal elever (3 av 30) hade en viss förståelse för vad hållbar utveckling innebär. De förklarade begreppet på helt olika sätt, men visade ändå att de har en viss insikt om vad det står för. De är medvetna om att det handlar om utveckling som ska fungera nu och i framtiden. Enkätfrågan eleverna fick svara på var följande: Vad tror du begreppet hållbar utveckling är/står för?

Att vi ska sköta oss och hålla jorden ren så att den kan existera länge.

Jag tror det är hur utveckling håller med tid, tex du lär dig ett mattetal, men nästa dag har du glömt hur man räknar ut talet.

Att man har nått som fungerar i framtiden och inte bara nu.

Bland de övriga svaren uppgav 23 av eleverna att de aldrig hade hört begreppet eller att det inte visste betydelsen av det. De resterande fyra uppgav att de hade hört begreppet förut men kunde inte redogöra för vad det stod för.

Jordens framtid

När det gäller jordens framtid så tror tio elever att jorden kommer att se ut som den gör idag. Två av dem menar dock att det beror lite på om vi människor ändrar vårt beteende eller inte. Om vi fortsätter att plocka upp vårt skräp och hantera våra giftutsläpp kommer jorden att se likadan ut i framtiden. De visar även en tilltro till tekniken och tror att den kan hjälpa människan att förändra miljön till det bättre. Enkätfrågan var formulerad enligt följande: Hur tror du vår planet(jorden) kommer att se ut i framtiden och varför tror du som du gör?

Jag tror att jorden kommer att vara ganska lik jorden som idag. Det kommer nog att vara lite bättre teknik, bilar och andra sätt att resa på. Jag tror också att vi kan komma på ett bättre sätt att ta hand om skräp/sopor.

Jag tror att det beror på om vi gör en förändring i våra giftutsläpp. Om vi gör det så kommer jorden att vara lik idag men mycket friskare.

En majoritet av eleverna, tjugo stycken tror att jorden kommer att se annorlunda ut jämfört med idag. Hälften av dem hade en positiv syn på framtiden. Mycket kommer att vara annorlunda, inte minst vad det gäller den tekniska utvecklingen, men

förändringarna betyder inte att det blir sämre, bara annorlunda. Flera av dem menade att jorden konstant förändras och att det är en naturlig process.

Jag tror att jorden kommer att se annorlunda ut. Världsdelar förändras och dras åt olika platser och med det människor gör förändras mycket med. Det har hänt förut och det kommer att fortsätta.

Jag tror vår planet kommer ha bara höghus och svävande bilar och en massa högteknologiska saker för att vi kommer antagligen komma på jättebra teknologi.

De resterande tio eleverna hade en mer negativ syn på framtiden och två av de tio tror att jorden kommer att gå under någon gång i framtiden. De tror även att naturen kommer att förändras till det sämre genom skövlingar av skog, utrotandet av djur och olika föroreningar. En av eleverna menar att många fler människor kanske kommer att bli fattiga eftersom vi förstör jorden genom att förorena vatten och släppa ut giftiga ämnen.

Jag tror att jorden kommer att se mycket värre ut på grund av att det finns mycket olje utspel (utsläpp) som är nära intill omöjliga att få bort. Men det är en stor sak det finns många små klimatförstörare som t ex. slänger godispapper på gatan och inte sopsorterar.

Jag tror att jorden inte har så bra miljö för det finns inte så många miljövänliga saker på jorden.

Jag tror att jorden kommer att vara full av maskiner och inget grönt. Regnskogarna skövlade, djur utrotade och motorvägar överallt, för att det redan håller på och bli så.

De elever som hade en negativ syn på jordens framtid anser att det är människans sätt att leva som gör att jorden förändras och förstörs. Människan skräpar ner, förstör natur och därmed förutsättningarna för djuren samt förorenar genom utsläpp från till exempel bilar.

Människans påverkan

En klar majoritet (26 av 30) av eleverna anser att det vi människor gör idag kommer att påverka vår planet i framtiden. De allra flesta anser att är det bilåkningen och nedskräpningen av naturen som kommer att påverka mest och beskriver ett samhälle som är mer förorenat än idag. Alla elever ger inte exempel på vilket sätt vi människor påverkar, men tror ändå att vi bidrar till förändringar. Fyra av eleverna anser inte att människan påverkar det som händer i framtiden, men utvecklar inte sitt resonemang. Enkätfrågan eleverna fick svara på var: Tror du att det vi människor gör idag kan påverka det som händer på jorden om 100 år? På vilket sätt i så fall?

Ja, verkligen! Vi måste sluta med så mycket utsläpp! Det funkar inte att folk bara åker och dumpar saker här och var och absolut minska med utsläpp från bilarna.

Människor idag påverkar mycket i framtiden det slängs så mycket saker i naturen så det skulle vara omöjligt att inget skulle hända i framtiden.

Några av eleverna menar dock att det är vi människor som påverkar hur jordens framtid kommer att se ut och om vi ändrar vårt beteende och blir mer miljövänliga kan jorden i framtiden bli grönare och renare än den är idag.

Klimatfrågan

På frågan om vad eleverna tänker på när de hör ordet klimatförändringar är det tre som uppger att de inte vet eller att de inte tänker på något speciellt. Sexton av eleverna beskriver det som förändringar i vädret, att någonting förändras i förhållande till hur det är nu. Flera av dem tänker på årstider som förändras. Enkätfrågan var formulerad enligt följande: Vad tänker du på när du hör ordet klimatförändring?

När jag hör ordet klimatförändringar så tänker jag på att det ska vara kallt i Afrika och varmt i Sverige året runt.

Jag tror att det betyder typ att man ändrar typ på sommar, vinter, vår, höst.

Jag tänker på att klimatförändringar är när något ändras i klimatet. T ex. på sydpolen blir det varmare och att i öknen blir det kallt.

För sex av eleverna förs tankarna till mer extrema väderförhållanden som orkaner, översvämningar och isar som smälter.

Jag tänker på att isen smälter och små länder och öar dränks under vatten.

Jag tänker: översvämning, hetta, mycket sol och regn

Fyra av eleverna tänker inte på väderfenomen utan kopplar begreppet klimatförändringar till konkreta miljöproblem som har med djur, natur och människans beteende att göra. Sju av eleverna kopplar samman klimatförändringar med mänsklig aktivitet och menar att det är människan som orsakar förändringarna.

Sin egen roll

Då eleverna ombads att berätta vad de upplever att de själva kan göra för att påverka miljön handlade det framförallt om att inte slänga skräp i naturen eller om att plocka upp skräp som andra redan slängt, vilket 26 av de tillfrågade eleverna uppgav som en åtgärd. Överlag handlade det om vardagsnära saker som att återvinna saker genom att sopsortera (5 av 30), inte åka bil i onödan (3 av 30), vara rädd om naturen (3 av 30) och plantera fler växter (2 av 30). Enstaka elever nämner även åtgärder som till exempel att inte ha lampor tända i onödan, kompostera matrester och cykla eller gå till skolan. En elev uppgav att det inte fanns något hon kände att hon kunde göra eftersom alla är tvungna att göra något för att det ska leda till något resultat. Dem femte och sista enkätfrågan var formulerad enligt följande: I media (TV, tidningar och radio) pratar man mycket om miljön. Upplever du att du själv kan göra någonting för att påverka miljön, i så fall vad?

Jag kan sortera och återvinna skräpet. Jag kan också lägga dåliga frukter och liknande i komposten.

Inte så mycket men jag kan plocka upp skräp från backen när jag är ute och går så kan jag ju gå till skolan också.

Flera av eleverna gav uttryck för att alla måste hjälpa till om det ska leda till en förändring. Det räcker inte att ett fåtal människor lever miljövänligt och några elever menade att det är ingen idé att de gör något så länge inte alla är med på det.

Sammanfattande diskussion

I den sammanfattande diskussionen kommer jag att jämföra resultatet i den egna studien med tidigare forskning för att hitta skillnader och likheter. Jag kommer även att föra en diskussion angående barns tankar om hållbar utveckling och miljöfrågor samt ge förslag på vidare forskning.

Enkäten i denna studie genomfördes med 30 elever i år 5 och bestod av fem frågor som alla hade med hållbar utveckling och miljö att göra. I skolans värld likasom inom många andra områden använder vi oss ofta av begreppet hållbar utveckling, men som tidigare nämnts (Torgesson 1990) finns det många olika definitioner. Det visade sig i mitt resultat att endast ett fåtal elever överhuvudtaget hade hört talas om hållbar utveckling och endast tre kunde ge en någorlunda rimlig förklaring till vad begreppet står för utifrån Brundtlandskommissionens definition (World Commission on Environment and Development 1987). I en internationell studie bland yngre barn var det endast ett barn av 9142 som kunde förklara innebörden av hållbar utveckling (OMEP 2010). Samma resultat uppvisar Torbjörnssons (2011) pilotstudie som gjordes inför en licentiatuppsats. Ett fåtal elever kopplade begreppet hållbar utveckling till ekonomiska, sociala eller miljömässiga dimensioner. Detta väcker frågan om det överhuvudtaget är lämpligt att använda begreppet hållbar utveckling i en undersökning där barn ingår eller om det helt enkelt är så att vuxenvärlden (skola och föräldrar) måste bli bättre på att förklara och diskutera med barnen om innebörden då hållbar utveckling förekommer i många skilda sammanhang, inte

minst i skolans värld? Om eleverna förväntas förstå kursplanernas texter och vad som krävs för att nå de olika betygskriterierna är det kanske en förutsättning att de förstår ordens innebörd?

Vad det gäller jordens framtid skiljer enkätsvaren sig i denna studie jämfört med internationella studier. Majoriteten av de som svarat på enkäten hade en positiv bild av framtiden och tror att jorden delvis kommer att se annorlunda ut, men att det i sig inte behöver vara något negativt, bara annorlunda. Tio av trettio elever i enkäten hade en negativ syn på jordens framtid, vilket kan jämföras med de 76% av de amerikanska ungdomarna vars framtidsstro var pessimistisk (Stife 2012). De som är positiva, både i denna studie och i internationella (Holden *et al.* 2007, Huh 2008) sätter stort hopp till modern teknik, vilken de tror kommer att lösa många framtida problem.

Klimatfrågan är ett begrepp som är mer välbekant för eleverna och de allra flesta förknippar det med förändringar i vädret, ofta till mer extrema väderförhållanden. Tidigare undersökningar (Huh 2008, Dean 2008, Tucci *et al.* 2007) visar att de klimatförändringar eleverna nämner är till exempel översvämningar, tsunamis och jordbävningar. I denna studie nämner eleverna förändrad nederbörd och förändrade temperaturer och menar att dessa klimatförändringar även kan drabba Sverige.

Denna enkätstudie gjordes i en och samma klass bestående av en relativt liten och homogen grupp, som givetvis formats av sin omgivning och de undervisande pedagogerna, vilket gör det omöjligt att dra några större slutsatser. Dock kan man, enligt min åsikt, se vissa mönster och dra

lärdomar från dem. Eleverna har vardagsnära kunskaper när det gäller miljö och beskriver konkreta saker de gör/kan göra som att till exempel plocka upp skräp och källsortera sopor. De flesta är medvetna om problemen med bilåkandet och anser att cykla eller gå till skolan kan vara ett sätt att minska utsläppen. Eleverna ger i enkäterna inte uttryck för att miljöfrågan kan ses i ett större perspektiv och sätter inte in det i ett globalt sammanhang. De saker de gör för att förbättra miljön handlar framförallt om miljön i den egna omgivningen.

Ingen av eleverna kunde fullt ut redogöra för begreppet hållbar utveckling och göra kopplingen mellan den egna livsstilen och miljön. Kanske hade resultatet blivit annorlunda om undersökningen gjorts med hjälp av intervjuer och det hade varit möjligt att ställa fördjupade frågor, men jag tror att vi i skolan måste ta ett större ansvar för undervisningen om hållbar utveckling. Vi måste möta eleverna där de befinner sig och hjälpa dem att se samband och mönster utan att skrämja och fördöma. Först då man kan se en fråga ur flera perspektiv kan man ta ställning och fatta beslut grundade på kunskap. Hållbar utveckling är ett flitigt använt begrepp och eleverna måste få hjälp med att skaffa sig en grundläggande förståelse för de sociala, miljömässiga och ekonomiska aspekter det innefattar.

För övrigt är det intressant att notera att i skollagen, som är den övergripande lagen för svensk skola, nämns inte begreppet hållbar utveckling medan det i kursplanerna för flera ämnen har en framträdande roll och även ingår i betygskriterierna i till exempel ämnet geografi. Det väcker funderingar om hur tankegångarna gått på utbildningsdepartementet då lagen skrevs.

Hur tänker riksdagen runt frågan om hållbar utveckling när det gäller utbildning?

För att svenska skolan ska leva upp till de krav som finns i kursplaner och läroplaner behövs mer forskning angående barns tankar och uppfattningar runt frågor som rör hållbar utveckling. Vi måste veta var eleverna befinner sig för att kunna möta dem.

Referenser

- Barraza, L. (1999). Children's drawings about the environment. *Environmental Education Research*, Vol. 5, No 1, pp 49–66.
- Brown, L. (1981). *Building a Sustainable Society*. Worldwatch Institute, Washington, DC.
- Bryman, A. (2009). *Samhällsvetenskapliga metoder*, Liber AB. Malmö.
- Dean, B. (2008). Pakistani children want a better future. *Citizenship Teaching and Learning*, Vol. 4, No 2, pp 43–57.
- Eckersley, R. (1997). Portraits of youth. Understanding young people's relationship with the future. *Futures*, Vol. 29 No 3, pp 243–249.
- Hay, I. (2005). *Qualitative research methods in human geography*, South Melbourne, Vic.; Oxford, Oxford University Press.
- Huh, H-G. (2008). I hope Korea will be reunified again: Listening to Korean Children *Citizenship Teaching and Learning*, Vol. 4, No 2.
- Hicks, D., & Holden, C. (2007). Remembering the future: what do children think? *Environmental Education Research*, Vol. 13, pp 501–512.
- Holden, C., Joldoshaliev, R., & Shamatov, D. (2008). I would like to say that things must just get better: Young citizens from England, Kyrgyzstan and South Africa speak out. *Citizenship Teaching and Learning*, Vol. 4 No 2, pp 6–17.
- HSFR (1996). *Etik: Forskningsetiska principer för humaniora och samhällsvetenskap*, Stockholm: Humanistisk- samhällsvetenskapliga forskningsrådet.

- Jonsson, G., Sarri, C. & Alerby, E. (2012) Too hot for the reindeer – voicing Sámi children's visions of the future, *International Research in Geographical and Environmental Education*, Vol. 21, No 2, pp 95–107.
- Ojala, M. (2010). *Barns känslor och tankar om klimatproblemen*. Statens Energimyndighet, ER 2010:31 ISSN 1403-1892.
- Ojala, M. (2012). How do children cope with global climate change? *Coping strategies, engagement, and well-being Journal of Environmental Psychology* Vol. 32, pp 225–233.
- OMEP (2010). World Organisation for Early Childhood Education. *Children's Voices about the State of the Earth and Sustainable Development*.
- Robinson, J. (2004). Squaring the circle? Some thoughts on the idea of sustainable development. *Ecological Economics*, Vol. 48 No 4, pp 369–384.
- Skolverket (2011). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*, Stockholm. Fritzes.
- [Skolverket (2012). http://www.skolverket.se/skolutveckling/hallbar_utveckling (länk hämtad 2012-05-10)]
- Strife, J. S. (2012). Children's Environmental Concerns: Expressing Ecophobia. *The Journal of Environmental Education*, Vol. 43, No 1, pp 37–54.
- [Sveriges riksdag (1985). http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Skollag-19851100_sfs-1985-1100/?bet=1985:1100#K1 (länk hämtad 2012-05-03)]
- [Sveriges riksdag (2011) http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Skollag-2010800_sfs-2010-800/?bet=2010:800 (länk hämtad 2012-05-03)]
- Torbjörnsson, T. (2011). *En för alla – Alla för naturen: En studie av ungdomars attityder till hållbar utveckling*. Uppsala universitet, Kulturgeografiska institutionen.
- Torgersson, D. (1990). Strategy and Ideology Environmentalism: A Decentered Approach to Sustainability, *Industrial and Environmental Crisis Quarterly*, Vol. 8, pp 295–321.
- Tucci, J., Mitchell, J. & Goddard, C. (2007). *Children's fears, hopes and heroes. Modern Childhood in Australia*. Monash University: National Research Centre for the Prevention of Child Abuse.
- IUCN/UNEP/WWF (1991). *Caring for the Earth: A strategy for sustainable living*. IUCN, Gland, Switzerland.
- World Commission on Environment and Development (1987). *Our Common Future*. Oxford: Oxford University Press.

*Anna Pettersson, studerar vid forskarskolan i kulturgeografi vid Uppsala universitet.
Mejl: anna.pettersson@mark.se*